DOI:10.26104/NNTIK.2023.77.10.041

Матамаров А.Н.

ЖАЛДОО МЕНЕН АДАМ ӨЛТҮРҮҮНҮ ИЛИКТӨӨДӨ АВТОМАТТАШТЫРЫЛГАН МААЛЫМАТТЫК ИЗДӨӨ ТУТУМДАРЫН КОЛДОНУУ

Матамаров А.Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АВТОМАТИЗИРОВАННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫХ СИСТЕМ В РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ ПО НАЙМУ

A. Matamarov

THE USE OF AUTOMATED INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS IN THE INVESTIGATION OF CONTRACT KILLINGS

УДК: 543.2.1 (572.03)

Макалада автор жалдоо менен адам өлтүрүү фактыларын иликтөөдө маалыматтык-издөө системаларын колдонуунун өзгөчөлүктөрүн карап чыгып, дактилоскопиялык, баллистикалык маалыматтык-издөө системаларын колдонуу маселелерин көтөрдү. Автор мындай базаны түзүү татаал процесс экенин белгилейт, анткени иштеп чыгуу процессинде кыйынчылыктар келип чыгат, мисалы: колдун издери жана манжаларынын издери машиналык иштетүү үчүн өтө кыйын: аларда белгилердин аталышы боюнча да, өлчөмү боюнча да, топографиялык жана геометриялык параметрлери боюнча да туруктуулугу жок. Заманбап технологиялар менен жабдуу, криминалист-адистердин ишмердүүлүгүн автоматташтыруу зарылдыгы, ошондой эле мындан келип чыгуучу бир катар аспекттер жөнүндө тыянак жасалууда, бул маселелерди чечүү жалпысынан адам өлтүрүүлөрдү жана атап айтканда, жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуу жана иликтөө процессин жакшыртууга мүмкүндүк берет деп автордун оюу белгиленет.

Негизги сөздөр: *маалымат, издөө, система, жалданма киши өлтүрүү, тергөө, санариптештирүү, автоматташтыруу, параметрлер, баллистика, манжа изи.*

В статье автором рассмотрены особенности использования информационно-поисковых систем при расследовании убийств по найму, в частности поднимаются вопросы использования дактилоскопической, баллистических информационно-поисковых систем. Автором отмечается, что создание такой базы является трудным процессом, так как в процессе разработки возникают трудности, например: следы и отпечатки пальцев рук очень трудны для машинной обработки: в них нет устойчивости признаков ни по наименованию, ни по размерам, ни по топографическим и геометрическим параметрам и т.д. Делается резюме о необходимости оснащения современными технологиями, автоматизации деятельности специалистов-криминалистов, а также ряд вытекающих из этого аспектов, решение данных вопросов даст возможность улучшить процесс раскрытия и расследования убийств в целом и убийств по найму в частности.

Ключевые слова: *информация, поиск, система, убийства по найму, расследование, цифровизация, автоматизация, параметры, баллистика, дактилоскопия.*

In the article, the author examined the features of the use of information search engines in the investigation of murders and raised issues of the use of fingerprint, ballistic information search systems. The author notes that the creation of such a database is a complex process, since difficulties arise during the development process, such as: handprints and fingerprints are very difficult for machine processing: they lack the stability of signs neither in name, nor in size, nor in topographic and geometric parameters. The summary is made about the need to equip modern technologies, automate the activities of forensic specialists, as well as a number of aspects arising from this, solving these issues will improve the process of solving and investigating murders in general and murders in particular.

Key words: *information, search, system, murders for hire, investigation, digitalization, automation, parameters, ballistics, fingerprinting.*

Кылмыштарды иликтөөдө илимий-техникалык каражаттарды колдонууга теория менен практиканын көз карашына ар дайым чоң маани берилип келген [1, 17-18-бб.]. Мыйзамсыз жосундарды ачууну жана иликтөөнү маалыматтык камсыздоонун натыйжалуулугун жана сапатын жогорулатууда, биринчи кезекте автоматташтырылган маалыматтык-издөө тутумдарын пайдаланууда жана өнүктүрүүнүн келечегинде негизги багыт [2, 88-б.]. Азыр Россия Федерациянын ички иштер органдарынын криминалистикалык бөлүмдөрүнүн ишине «Папиллон», «Арсенал», «Образ» жана башка маалыматтык издөө тутумдары кеңири киргизилди, ал эми Кыргыз Республикасында автоматташтырылган манжа изинин маалымат тутуму «АДИС Сонда» жана автоматташтырылган баллистикалык маалымат тутуму «АБИС Сонда» колдонууда.

Мындай тутумдарды түзүүдө кыйынчылыктар болгон, анткени кийинки себептерден улам, издер жана манжа издери машина менен иштөөдө өтө кыйын: алар аты боюнча да, өлчөмү боюнча да, топографиялык жана геометриялык параметрлери боюнча да мүнөздөмөлөрдүн туруктуулугуна ээ эмес. Алгач бул процесс уюштурулбаган жана баш аламан болгон. Ички иштер органдарынын көптөгөн бөлүмдөрүндө керексиз материалдык жана эмгек чыгымдарын тартуу менен апробацияланган дактилоскопиялык тутумдарды өз тобокелчилигине куюп сатып алышкан. Бул мезгил чет элдик манжа издөө тутумдары, мисалы, «Morpho» өтө кымбат экенин көрсөттү, алардын айрымдары, мисалы, «ДактоЭксперт», издердин жана кол издеринин сапатына өтө талаптуу. Көптөгөн автоматташтырылган дактилоскопиялык маалымат тутумдары (мындан ары АДМТ) жетишсиз болуп чыкты жана иш жүзүндө анча деле пайда алып келген жок.

Биздин оюбузча, өзгөчө көңүл бурууну талап кылган төмөнкү маселелер бар: биринчиси, бул тутумдун эс тутумуна киргизүү үчүн дактило-карталардын

жетишсиздиги болгон АДМТ киргизүү учурунда пайда болгон көйгөй. Маалымат базасынын негизги бөлүгү – тергөө изоляторлорунан келип түшкөн, тергөөдө жүргөн, ошондой эле мурда соттолгон адамдардын дактилокарталары [3]. Экинчиси, алынган таасирлердин сапаты начар. Дактилокарталардагы манжа издери типографиялык боек менен «толтурулуп» же тескерисинче, басылган эмес. Алар көбүнчө дактило-картанын жайгашкан жери боюнча чаташтырылып, бирибиринин үстүнө коюлуп, манжаны жылдыруу процессинде жылыш менен жасалат. Манжа изин алуу үчүн колдонулган кагаз бош, булалуу жана таза ак эмес [4, 245-248-бб.]. Манжа изи алынып жаткан адамдын маалыматтарынын жазуулары этиятсыз жана толук эмес жасалган. Аты-жөнү жана туулган жылы сыяктуу маанилүү орнотуу маалыматтары жакшы окулбайт. Келип түшкөн дактило карталарынын болжол менен 10-30%ы гана эсепке алуучу адамдардын манжа изинин сапатына коюлган талаптарды канааттандырат. *Үчүнчү көйгөй* – курман болгондордун, бул кылмыштардын жана издери кылмышка байланыштуу болбогон башка адамдардын издери боюнча киши өлтүрүү жерлеринен алынган кол издерин иштеп чыгуу. Көпчүлүк ыкчам кызматкерлер негизинен эсептин ушул түрүн гана колдонушат [5, 53-59-бб.]. Бирок, алар конкреттүү ачыла элек кылмыштар боюнча кылмышкердин изи бар экендиги жөнүндө маалыматка ээ эмес жана ушул себептен адам өлтүрүүгө шектелгендерди иштетүүдө колдонушпайт. Анын ордуна криминалистикалык бөлүмдөргө дактилокарталардын массасын (негизинен мурда соттолгондорду) «жөн гана» маалымат базасы боюнча текшерүү үчүн беришет, бул жалпысынан эч кандай натыйжа бербейт жана криминалисттерди каралып жаткан чөйрөдө пайдасыз иштерге жүктөйт. *Төртүнчү*, оор зордук-зомбулук жосундарын жасагандыгы үчүн тартылган адамдардын мурда бети ачылбаган өлтүрүүлөргө, кылмыштарга катыштыгы бар экендиги аныкталгандыгы боюнча дактил эсептери боюнча текшерүү жүргүзүлбөйт. Ыкчам кызматкерди дактил эсепке алуунун калыптанышынан четтетүү дактил эсепке алуунун ордун чечүүдөгү белгисиздиктен жана анын мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалымдуулуктун төмөндүгүнөн улам болгон [6, 146-149-бб.]. Ылдыйкы бөлүмдөрдө кылмыштуу элементтин бармак изин алуу бардык убакта ыкчам аппараттын артыкчылыгы болгон. Бул туура, анткени алар гана криминалистикалык эсептин ушул түрүнө коюлууга тийиш болгон адамдардын контингентин аныктап, аны өз убагында коюуну жана андан чыгарууну камсыздай алышат.

Адам өлтүрүүнүн бетин ачууда дактилоскопиялык эсепке алуу мүмкүнчүлүктөрүн кыйла жогорулатуу, ошондой эле бул мүмкүнчүлүктөрдү ишке ашыруу үчүн зарыл болгон чоң акча чыгымдары дактилоскопиялык эсепке алууну уюштуруу ыкмаларын өзгөртүүнү талап кылат.

Биздин оюбузча, АДМТ уюштуруунун эң оптималдуу жолу төмөнкү ыкма болуп саналат: биринчи, бирдиктүү облустук дактилоскопиялык тутумдун түзүмү борбордук станциядан жана ага байланыштуу шаарларда, облустарда жана транспортто орнотулган колдонуучу станциялардан турат. Эки маалымат базасы (дактилокарта МБ жана окуя болгон жерден издердин МБ) программалык-техникалык мүмкүнчүлүктөрү чоң көлөмдөгү маалымат менен иштөөгө мүмкүндүк берген Борбордук станцияда сакталат жана иштелип чыгат. Маалыматтар базасын толуктоо жана бүткүл регионалдык МБ боюнча же анын кайсы бир бөлүгү боюнча издөө жүргүзүүгө суроо-талаптар түздөн-түз ДП жүргүзүлөт. Жоопту адамдардын манжа изинин сүрөттөрү менен графикалык маалыматтын көлөмү чоң болгондуктан, аларды модемдик байланыш линиялары аркылуу жеткирүү кыйын. Бул маалымат заманбап маалымат алып жүрүүчүлөрдү (флеш-дисктер, SSD-дисктер ж. б.) пайдалануу каражаты боюнча берилиши мүмкүн. Издөөдөн кийин алынган рекомендациялык тизмелер салыштыруунун акыркы этабы үчүн модемдик байланыш аркылуу колдонуучу станцияларына берилет [7].

Автоматташтырылган дактилоскопиялык тутумун бирдиктүү борбордук маалымат базасы менен эки баскычтуу уюштуруу шаарлардагы жана облустардагы чачыранды, автономдуу иштеген дактилоскопиялык тутумдарына караганда төмөнкү артыкчылыктарды берет:

а) жалдоо боюнча жасалган кылмыштардын, анын ичинде адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууда дактилоскопиялык эсепке алууну пайдалануунун кыйла натыйжалуулугу камсыз кылынат;

б) туруктуу техникалык жана уюштуруучулук байланыш борбордук АДМТ менен шаарларда жана облустарда АДМТ бөлүмдөрүнүн жана ал аркылуу бири-бири менен бул категориядагы иштер боюнча дактилоскопиялык маалыматтарды иштеп чыгуу боюнча иштин ошол бөлүгүндө жана ушул фактылар менен байланышкан башка жалпы ыкмаларды иштеп чыгууну жана колдоону камсыз кылууга мүмкүндүк берет, ал АДМТ боюнча жоопту кызматкерлер тарабынан аткарылат. Бирдиктүү дактилоскопиялык эсептеринин ишинин тактыгы жана сапаты буга көз каранды.

в) АДМТ ишин камсыз кылуу үчүн шаарларда зарыл болгон техникалык каражаттардын көлөмүн азайтууга мүмкүндүк берет. Техникалык каражаттардын минимуму: дактилокарталардагы тактарды жана киши өлтүрүү жерлериндеги колдун издерин окуу үчүн сканер, эсепке алынуучу адамдарды түзсүз дактилоскопиялоо үчүн «тирүү сканер» (атайын ийкемдүү каптоо жана инфракызыл жарык менен телекамера манжанын терисинин рельефин так тартып алат, ал

эми атайын алгоритмдер издин сүрөтүн түзүп, аны АДМТ өткөрүп берет), компьютер борбордук АДМТ менен маалымат алмашууну камсыз кылуу жана сунуш кылынган тизмелерди карап чыгуу, модем жана башка перифериялык түзүлүштөрдүн бир бөлүгү;

г) маалымат базаларын сактоо жана алар менен иштөө үчүн күчтүү персоналдык компьютерлерди орнотуу зарылдыгын жокко чыгарат; камсыздоо архивдик көчүрмөлөрүн түзүү үчүн SSD-дисктерде; дактилоскопиялык маалыматты иштеп чыгуучу жана маалымат базалары боюнча издөөнү камсыз кылуучу процессорлордо; комплекстин тармактык иштөө режимин камсыз кылуу үчүн сервер катары колдонулган компьютерде. Ошого жараша ИИБдө орнотулган АДМТ программалык-техникалык комплекстеринин наркы да төмөндөйт; аларды жайгаштыруу үчүн зарыл болгон аянттардын өлчөмдөрү азаят.

д) эсептөө техникасынын кыйла татаал жана кымбат баалуу каражаттарынын негизги бөлүгүн бир жерге - борбордук АДМТ топтоо - аларды техникалык тейлөө жана алардын нормалдуу, үзгүлтүксүз иштешин камсыз кылуу боюнча милдеттерди бир топ жеңилдетет.

Бардык ИИБ үчүн дактилоскопиялык маалыматты иштеп чыгуу (коддоо жана суроо-талап издөөлөрдү жүргүзүү) борбордук серверде жүргүзүлүп, ишти сапаттуу жана пландуу уюштурууну ишке ашырат. Борбордук сервер автоматтык режимде иштей алат, бул бардык шашылыш суроо-талаптарды бүткүл республикалык маалымат базасы боюнча текшерүү менен ыкчам иштеп чыгууга мүмкүндүк берет. Бул дактилоскопиялык тутумдарын эң рационалдуу колдонууну камсыз кылат.

Криминалистикалык ДНК анализи – дүйнөлүк криминалистиканын эң тез өнүгүп жаткан багыты. ДНК-анализ методу алдыңкы чет өлкөлөрдүн (Англия, АКШ, Германия ж.б.) эксперттик-криминалистикалык кызматтарынын практикасында алдыңкы орунду ээлейт жана анын өнүгүшү ДНК изилдөөлөрүнүн маалыматтарын топтоо зарылдыгын түшүнүүгө алып келди [8, 32-38-бб.]. Улуу Британияда ДНК маалымат базасын колдонуу ачыкка чыгаруунун жалпы пайызын 30% га чейин жогорулатууга, ошондой эле көптөн бери келечектүү эмес деп эсептелген иштерди чечүүгө мүмкүндүк берди. Учурда көптөгөн өнүккөн өлкөлөр, анын ичинде Россия Федерациясы да улуттук ДНК-анализ базаларына ээ [9, 36-б.].

Казакстан Республикасында Казакстан Республикасынын ИИМинде бир ДНК лабораториясы иштейт.

Криминалисттик геномдук эсеп адамдын, белгисиз өлүктүн инсандыгын аныктоо же ДНКнын маалыматтары боюнча дайынсыз жоголгон жарандардын биологиялык туугандары менен биологиялык тууугандыгын аныктоо үчүн кылмыш иштерин ачуу жана иликтөө максатында иштелип чыккан.

Келечекте биз башкы максат катары адам өлтүрүүлөрдүн бети ачылбаган жерлерден алынган биологиялык издердин «Генетикалык паспортторун» республикалык эсепке алууну түзүүнү эсептейбиз.

Оор жана өзгөчө оор кылмыштар көбүнчө заказдык, жакшы пландалган жана уюшкан кылмыштардын мүнөзүндө болот, алар жасалган жерден «салттуу» издер (колдун, бут кийимдин издери) азыраак алынып коюлат. Ушуга байланыштуу бул кылмыштар жасалган жерлерден көбүнчө биологиялык келип чыгышы микроиздерди изилдөөгө жана алардан кылмышкерди аныктоого мүмкүндүк берүүчү методдор артыкчылыктуу багытка айланып, эксперттик практикага жигердүү киргизилүүдө [10, 21-б.].

Мындай издерди анализдөөнүн бир ыкмасы ДНК анализи же ген дактилоскопия болуп саналат, ал алдыңкы эксперттер тарабынан салттуу дактилоскопия ойлоп табылгандан берки эң маанилүү технологиялык жетишкендик катары мүнөздөлөт. ДНК-талдоо методун кеңири практикалык өздөштүрүү жана ишке киргизүү мамлекеттер аралык чек аралардын ачыктыгы жана мыйзамга каршы иш-аракеттердин бардык жерде өсүшүндө калктын миграциясын көзөмөлдөөнүн начарлашы менен мүнөздөлгөн глобалдашуунун заманбап процесстеринин шарттарында өзгөчө актуалдуу. Террористтик, сепаратисттик жана диний-экстремисттик топторду жана уюмдарды, баңги заттарды сатуучу топторду же жашыруун курал сатуучуларды коомдук коопсуздукка коркунуч туудурат, анткени бул кылмыштар да адам өлтүрүү менен коштолушу мүмкүн.

Бул методдун артыкчылыгы адамды биологиялык материалдын анча чоң эмес көлөмү (теориялык жактан бир клетка жетиштүү) - тамекиде калган кан тамчысы, шилекей, чач ж. б. боюнча аныктай алуудан турат. Бул ыкма менен жүргүзүлгөн биринчи экспертизалар жана изилдөөлөр ыкчам-издөө ишмердиги жана кылмыш-жаза укук бузуулардын бетин ачуу көз карашынан алганда анын келечектүүлүгүн көрсөттү.

ДНК анализи инсанды аныктоонун эң ишенимдүү ыкмасы болуп саналат жана бул чөйрөдө мурда жеткиликсиз болгон мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Адамдын айрым ткандарында (сөөктөр, тиштер, тырмактар, чачтар) ген материалы чексиз сакталышы мүмкүн, бул белгисиз калдыктарды аныктоого мүмкүндүк берет, мисалы, кырсыктан же киши өлтүрүүдөн жабыркагандар өлгөндөн он жыл өткөндөн кийин да.

Мындан тышкары, бул издер пайда болгон адамдын биологиялык ата-энесинин же балдарынын кан үлгүлөрү менен биологиялык издерди салыштырмалуу изилдөөгө мүмкүндүк берген ДНК-анализ ыкмасын колдонсо болот.

ДНК анализинин методунун келечеги. Криминалистикалык ДНК анализи-бул бүгүнкү күндүн талабы

жана дүйнөлүк криминалистиканын эң тез өнүгүп жаткан багыты. Бул тармактагы алдыңкы адистердин божомолуна ылайык, жакынкы келечекте ДНК экспертизасынын жыйынтыгы менен шектүүнүн сырткы маалыматтарын аныктоого болот, мисалы, чачтын жана көздүн түсү, кулак бөлүгүнүн чоңдугу жана перспективада, балким, анын толук портрети. Ар бир цивилизациялуу мамлекет эртеби-кечпи аталган маселелерди чечүүгө аргасыз болот, болбосо кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө дүйнөлүк прогресстин четинде калуу коркунучу бар [11, 48-52-бб.].

Акыркы жылдары ДНКны терүү ыкмасы кылмыш иликтөө техникасынын ажырагыс бөлүгү болуп калды. Бул бүгүнкү күндө зарыл, анткени генотипоскопиялык талдоо терроризмдин актыларында каза болгон адамдарды аныктоодо жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат, өлүктү бөлүү жана жашыруу, ички органдарды сатуу максатында балдарды жана чоңдорду уурдоо, байланышкан киши өлтүрүүлөрдү талдоого мүмкүндүк берет, зордук-зомбулук менен кылмыш иштерин алдын алуу, анын ичинде сексуалдык негизде жасалган ж. б.

Маалымат базаларын түзүү зарылдыгы маалыматты издөө жана сактоо үчүн да байкалат. Ошентип, мисалы, ДНКны терүү ыкмасын колдонуу менен укук коргоо органдарынын көптөгөн бөлүмдөрүндө пайда болгон заттык далилдерди (изилденген же изилденбеген) туура сактоо маселеси чечилиши мүмкүн. Туура эмес сактоо шарттары бузулууга дуушар болгон биологиялык издердин чирип башташына алып келиши мүмкүн, ошону менен криминалисттик жактан маанилүү маалыматтар жоголот. Аны формалдаштырылган санариптик түрдө сактоо алда канча ишенимдүү.

Табылган бөлүктөрдүн бир өлүккө таандык экендигин аныктоо кыйын болгон учурларда жана «өлүксүз өлтүрүүлөр» деп аталган нерселерди иликтөөдө жабырлануучунун жакын туугандарынан ДНК анализин алууга болот.

Ошентип, төмөнкүлөрдү айтуу керек:

1. тез арада чечүүнү талап кылган көйгөйлүү маселелерге өзгөчө көңүл буруу керек: 1) заманбап технологиялар менен жабдуу дайыма өркүндөтүлүп турат, б.а. адам өлтүрүүнүн жаңы модернизацияланган ыкмаларын эске алуу менен азыркы коомдун талаптарына жооп бериши керек; 2) криминалист-адистердин ишин автоматташтыруу республиканын бардык аймагына жайылтылышы керек, мында адам өлтүрүү жөнүндө иштер боюнча окуя болгон жерден алынган объекттерди автоматташтырылган тутумдардын маалымат базасына киргизүү үчүн аларды ташуу процессин алып салуу зарыл; 3) адам өлтүрүү фактысы боюнча керектүү маалыматты ыкчам алуу максатында, маалыматты киргизүүдө функциялардын кайталанышын жоюу жана интеграциялоо мүмкүнчүлүгү үчүн бардык автоматташтырылган тутумдар бир тектүү болушу керек; 4) санариптик технологиялар менен иштөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн КР КЖПКин реформалоону эске алуу менен сотко чейинки өндүрүш баскычында далилдерге болгон мамилени өзгөртүү контекстинде жабырлануучу инфраструктуранын актуалдуулугун заманбап, бүгүнкү күндүн реалдуулугуна жооп берген инфраструктурага алмаштыруу талап кылынат.

2. Маалыматтар базасын түзүүнүн бытыранды тутуму маалымат алуу процессин создуктурууга алып келет, бул жабырлануучунун инсандыгын аныктоо жана киши өлтүргүчтү кармоо убактысына терс таасирин тийгизет. Тармактык туташуулардын санын көбөйтүүдө мындай кошуулардын коопсуздугун жогорулатуу (маалыматтарды шифрлөө тутумун өркүндөтүү) менен байланышкан маселени чечүү зарыл, мында кызыкдар жактар бул тармактарга кирүүгө жана өлтүрүү фактысы боюнча сотко чейинки өндүрүш боюнча берилип жаткан маалыматты кармоого мүмкүнчүлүгү болгон эмес. Маалыматты электрондук түрдө алуу мүмкүнчүлүгү жана пайдалануучу катары мейман тутумуна кирүү үчүн үчүнчү тараптын маалымат базаларына каттоону, статистикалык жана башка маалыматтарга мониторинг жүргүзүү максатында бул процессти электрондук форматка өткөрүү талап кылынат. Кагаз түрүндө суроо-талаптарды жиберүүнү болтурбоо жана санариптик технологияларга өтүү башка мамлекеттер тарабынан тапшырмаларды аткаруу мөөнөттөрүн олуттуу өлчөмдө кыскартат.

3. Укук коргоо органдарында жаңы программалык комплекстердин жана тутумдардын бар экендиги жөнүндө кызматкерлердин маалымдуулугунун көйгөйлөрү байкалууда. Жогорку билими бар, кээде профилдик, ЖОЖдон кийинки көп сандагы кызматкерлер ИИБнө киргизилген маалыматтык тутумдар жана программалык комплекстер менен өз алдынча иштеше алышпайт. Бул факт жеке курамды киргизилип жаткан инновациялык технологиялар менен тааныштыруу үчүн дайыма окутуу, кайра даярдоо, квалификацияны жогорулатуу курстарына катышуу талап кылынарын көрсөтүп турат.

4. Келечектүү багыттар болуп төмөнкүлөр саналат: 1) Кыргыз Республикасында адам өлтүрүүлөрдүн ачылбаган жерлеринен алынган биологиялык издердин, ошондой эле жасалган оор жана өзгөчө оор кылмыштардын «Генетикалык паспортторунун» республикалык эсебин түзүү. Мындай жагдай кылмыш болгон жерлерден «салттуу» издерди алып коюуга мүмкүндүк берет. 2) КРда ДИК-лабораторияларды түзүү жана биологиялык материалдар боюнча оперативдүү кызыкчылык туудурган адамдарды, таанылбаган өлүктөрдү аныктоого арналган криминалисттик геномдук эсепке алууну киргизүү; 3) «Дактилоскопиялык жана геномдук каттоо жөнүндө» КР Мыйзамын иштеп чыгуу жана кабыл алуу актуалдуу болуп саналат.

Ага ылайык ДНК маалыматтарын чогултуу жана геномдук каттоо төмөнкүлөргө карата жүргүзүлөт: а) тизмеси Мыйзам менен аныкталган оор жана өзгөчө оор кылмыштарды жасагандыгы үчүн соттолгон адамдар; б) ачылбаган оор же өзгөчө оор кылмыш кылмыштары, ошондой эле инсандын жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштардын бардык категориялары боюнча сотко чейинки териштирүүнүн жүрүшүндө биологиялык материалы алынып коюлган аныкталбаган адамдар; б) ачыла элек оор же өзгөчө оор кылмыштар, ошондой эле инсандын жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштардын бардык категориялары боюнча сотко чейинки тергөөнүн жүрүшүндө биологиялык материалы алынган белгисиз адамдар; г) уюшкан кылмыштуу топтордун лидерлери жана мүчөлөрү; д) дайынсыз жоголгон жарандардын биологиялык туугандары; е) таанылбаган өлүктөр; 4) Криминалистикалык далил катары ДНКны идентификациялоонун потенциалын толук ишке ашыруу үчүн киши өлтүрүүнү, анын ичинде жалдама киши өлтүрүүнү иликтөө жана ачуу процессинде генотиптик маалыматты кеңири киргизүү жана колдонуу максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Бул ыкманын эффективдүүлүгүнүн аркасында жалданма киши өлтүрүү боюнча шектүүлөрдүн чөйрөсүн кеңейтүүгө же тарытууга жана ДНК маалыматтар базасын түзүүнүн аркасында идентификация маселелерин чечүүгө болот.

5. Медициналык-криминалисттик издөө маалыматынын генотиптик түрү алуунун, берүүнүн жана пайдалануунун өзүнүн өзгөчөлүгүнө ээ, ошондуктан жалданма өлтүрүүлөрдү тергөөдө генотиптик маалыматты натыйжалуу пайдалануу максатында алынган натыйжаларды чогултуу, изилдөө жана баалоо үчүн генотипоскопия тармагындагы адисти милдеттүү түрдө тартуу зарыл.

Издөө тутумуна генотиптик идентификация ыкмасын киргизүү үчүн төмөнкү милдеттерди чечүү керек:

1) криминалистика максаттары үчүн адаптацияланган жана стандартташтырылган канды изилдөө методикасын алдын ала иштеп чыгуу жана лабораторияларда киргизүү; 2) керектүү реактивдерди жана керектүү сапаттагы жабдууларды чыгарууга же аларды чет өлкөлөрдөн туруктуу жеткирүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берген өздүк технологияны киргизүү, ошондой эле тиешелүү кызматтардан алынган маалыматтарды иштеп чыгуунун жана коддоштуруунун бирдиктүү тутумун киргизүү; 3) Кыргыз Республикасында ыкчам кызыкчылык туудурган жактардын ДНК маалыматтар базасын түзүү; 4) республика боюнча гана эмес, КМШ өлкөлөрү менен да маалымат алмашуунун потенциалдуу мүмкүнчүлүгүн уюштуруу; 5) бирдиктүү коддоо форматын камсыз кылуу үчүн ДНК профилин эл аралык стандарттарга ылайык унификациялоо талап кылынат; 6) трансулуттук кылмыштардын бетин ачуу үчүн ДНК изилдөөлөрүнүн жыйынтыктарын криминалистикалык маалымат базасына бириктирүүгө карата чараларды көрүү.

6. Криминалистикалык каттоонун заманбап тутумун түзүү жана пайдалануу комплекстүү мамлекеттик мамилени талап кылат, мында төмөнкү ыкмалар баштапкы жана негизги этаптар болууга тийиш: 1) каттоо маалыматтарын, анын ичинде адамдын ДНКсынын маалыматтарын чогултуу, сактоо жана пайдалануу жаатындагы укуктук мамилелерди ченемдик-укуктук жөнгө салуу тутумун өркүндөтүү; 2) тиешелүү министрликтер жана ведомстволор боюнча бөлүштүрүлгөн маалыматтар базасы түрүндө ДНКны кошкондо, криминалисттик маалыматтардын республикалык маалыматтар базасын түзүү; 3) заманбап лабораторияларды түзүү жана комплекттөө, анын ичинде КР ИИМинде жана КР ЮМ соттук экспертиза борборлорунда ДНК-анализ жүргүзүү максатында каралып жаткан чөйрөлөрдө маанилүү ролду ойногон финансылык камсыздоо боюнча маселелерди чечүү.

7. Адамдардын «генетикалык паспортторун», оор жана өзгөчө оор кылмыштардын ачылбаган жерлеринен алынган биологиялык издерди эсепке алууну жүзөгө ашыруучу адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү жана эсепке алуунун башка жаңы түрлөрүн түзүү зарыл.

8. Борборлоштурулган маалымат базасын түзүү, жүргүзүү жана түюндуруу боюнча нускамалардын долбоорлорун иштеп чыгуу талап кылынат, анын ичинде ДНК жана кылмыш болгон жерлерден алынган биологиялык издер, анын ичинде жасалган жана жалданма өлтүрүүлөр.

Тергөө жана издөө иш-аракеттеринин натыйжалуулугун белгилебей кетүү мүмкүн эмес, маалымат алуу, берүү жана пайдалануу мыйзам ченемдүүлүктөрү боюнча негизделген. Бул жараяндардын ылайыкташуу минималдуу чыгымдар менен мүмкүн болушунча кыска убакыттын ичинде ишенимдүүлүктүн белгилүү бир деңгээлде менен маалымат алууга мүмкүн болгон жардамы менен ыкмаларын иштеп чыгууну билдирет тергөө пайдасына. Бул процесстерди тергөөнүн кызыкчылыгына ыңгайлаштыруу, анын жардамы менен эң кыска мөөнөттө жана минималдуу чыгым менен белгилүү деңгээлде ишенимдүүлүк менен маалыматты алууга мүмкүн болгон ыкмаларды иштеп чыгууну билдирет.

Адабияттар:

1. Корухов Ю.Г. Правовые основы применения научно-технических средств при расследовании преступлений. – М., 1974. – 80 с.
2. Бишманов Б.М. Криминалистическое обеспечение расследования и раскрытия преступлений. // Профилактическая деятельность государства как одно из основных средств сдерживания преступности в стране: мат. МНПК. Ч.1. – Алматы, 2006. – 240 с.
3. Теплов К.В. Методика установления биологического возраста непригодного для визуального опознания трупа по отпечаткам гребешковой кожи подошвенной поверхности стоп / К.В. Теплов // Становление, развитие и современное состояние военной судебной медицины (к 80-летию образования): Мат. Всеросс. науч.-практ. конф. – СПб., 31 марта 2023г. – СПб.: ОсОО "Изд. "ЛЕМА", 2023. – С. 159-162.
4. Сурина А.К. Дактилоскопическая экспертиза / А.К. Сурина, Ю.А. Чернышева. // Современные подходы к трансформации концепций государственного регулирования и управления в социально-экономических системах: Сбор. науч. трудов 12-й Межд. науч.-практ. конф. - В 3-х томах, Курск, 21-22 февраля 2023г.- Т.3. - Курск: Курский филиал Финансового унив. при Правительстве РФ, 2023. – С. 245-248.
5. Буряков Е.В. Использование достижений науки в розыскной и идентификационной деятельности / Е.В. Буряков // Вестник Уфимского юридического института МВД России. – 2023. – № 3(101). – С. 53-59.
6. Божченко А.П. Особенности дактилоскопических признаков у лиц, осужденных за убийство / А.П. Божченко, В.В. Якушев // Актуальные вопросы судебной медицины и права: сборник научно-практических статей / Гос. Автон. учр. здравоохр. "Респ. бюро суд.-медиц. эксперт.МЗ Республики Татарстан". – Вып. 13. – Казань: Б. и., 2022. – С. 146-149.
7. Кушнарев А.С. Информационные технологии криминалистических учетов / А.С. Кушнарев // Вопросы российской юстиции. – 2022. – №21. – С. 657-669.
8. Свистильников А.Б. Опыт технико-криминалистического обеспечения полиции Великобритании в борьбе с преступностью / А.Б. Свистильников, С.А. Черняков // Труды Академии МВД Республики Таджикистан. – 2022. – № 2(54). – С. 32-38.
9. Дильбарханова Ж.Р. Генотипоскопическая экспертиза в расследовании преступлений. – Алматы, 2007. – 134 с.
10. Майорова Е.И. Концептуальные основы судебно-биологической экспертизы: Автореф. дисс. докт. юрид. наук. – М., 1996. – 35 с.
11. Стегнова Т.В., Иоанесян Л.С. Возможности использования метода генотипоскопической идентификации в практике судебно-биологической экспертизы // Вопросы теории криминалистики и экспертно-криминалистические проблемы: Сб. науч.- тр. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1990. – 185 с.
12. Токторов Э.С., Орозов Ж.Ж. Ериминологическая характеристика личности заказного убийства в Кыргызской Республике. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 11. С. 3-5.